

РОЗДІЛ І

Актуальні виклики міжнародних відносин

УДК 323.28:623.45]«2020/2030»

Горбач Анна,

студентка 3 курсу факультету міжнародних відносин,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
43024, Україна, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка, 28;
annagorbach21@gmail.com

Миколайчук Роман,

студент 5 курсу
факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна
Roman.Mykolaichuk2019m@eenu.edu.ua

ЗБРОЯ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ – ГОЛОВНА ЗАГРОЗА ХХІ СТ.: ЗМЗ-ТЕРОРИЗМ І ВИКЛИКИ 2020–2030

Розглянуто потенційно головну загрозу людству у ХХІ ст., а саме розробку, розповсюдження, накопичення й можливе застосування ядерної, біологічної та хімічної зброї. Охарактеризовано можливий розвиток подій щодо зброї масового знищення на наступне десятиліття (2020–2030 рр.). Проаналізовано основні виклики на наступне десятиліття, які можуть бути спричинені розповсюдженням і накопиченням зброї масового знищення. Наведено приклади використання ядерної, біологічної і хімічної зброї. Акцентовано увагу на виникненні тероризму із застосуванням ЗМЗ (так званого ЗМЗ – тероризму) у минулому й можливу реалізацію його в майбутньому. Показано потребу негайного реагування на розповсюдження такого роду зброї й наведено прогнози розвитку ядерної, біологічної та хімічної зброї на десятиліття вперед.

Ключові слова: ЗМЗ, кіберзагрози, неядерні держави, «Ядерний клуб», кібер-зброя, ядерний тероризм, біотероризм, хімічний тероризм.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Зрозуміло, що зброю масового знищення (ЗМЗ) було створено, щоб мати вагому перевагу в будь-якому конфлікті, щоб бути лідером у гонці озброєнь і, більше того диктувати свої правила гри цілому світу та вже точно не для самозахисту. Міжнародне суспільство поділяється на тих, хто входить у «Ядерний клуб», на тих, хто незаконними шляхами накопичує ЗМЗ, і на тих, хто не володіє нею взагалі, а тому виклики й загрози в майбутньому можливі для всієї світової спільноти та кожного актора міжнародних відносин.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що детальніше вивчення небезпеки зброї масового знищення та її впливу на міжнародні відносини сприятиме виробленню основних шляхів та стратегій передбачення й розв'язання загроз міжнародній безпеці у ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою впливу зброї масового знищення на розвиток тероризму й виникнення нових загроз міжнародній безпеці займається низка міжнародних організацій і механізмів, а також провідні фахівці міжнародних відносин. Наприклад, МАГАТЕ сприяє

використанню атомної енергетики в мирних цілях і сприяє в забезпеченню того, що вона не застосовуватиметься «в будь-якій військовій меті». Також, група ядерних постачальників (NSG) і Комітет Цангера роблять свій внесок у нерозповсюдження ядерної зброї але більше шляхом упровадження керівних принципів щодо ядерного експорту. Досліджують цю проблему і вважають пріоритетним завданням Організації Договору Загальної заборони ядерних випробувань (ОДЗЗЯВ), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), ООН, ІНТЕРПОЛ, ЄВРОПОЛ, Організації із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) і т. ін. Серед науковців потрібно відзначити Мохамеда ЕльБарадеї, колишнього Генерального директора МАГАТЕ, Йона Олександра – доктора філософських наук Колумбійського університету, засновника журналу «Тероризм Міжнародний Журнал», який досліджує біозагрози, міжнародний тероризм, загрози й виклики людству через ЗМЗ. На увагу заслуговують праці Грети Марлет і результати дослідження Джеймса Кампела, експерта з питань вивчення ЗМЗ і тероризму.

Мета статті – розкрити головні загрози для ХХІ ст. зумовлені розповсюдженням і накопиченням зброї масового знищення, проаналізувати розвиток тероризму й можливі виклики на наступні десять років.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Із 1942 р. Манхетенський проект запустив у дію невідворотний процес. А бомби «малюк» і «товстун» розділили світ на до та після, показавши на що здатна така зброя. До кінця ХХ ст. до ЗМЗ прийнято відносити хімічну, біологічну та ядерну зброю, проте, починаючи з 1990-х років, у світі починають розроблятися нові види, зокрема геофізична, радіочастотна, радіологічна, променева та інфразвукова зброя. Єдиними в історії випадками застосування ядерної зброї були бомбардування Хіросіми та Нагасакі, у результаті яких загинуло близько півмільйона людей, проте виробництво та випробування тривають і нині. Прикладів використання хімічної зброї набагато більше. Наприклад в Іраці, Малайзії, Сирії та Великобританії, уключаючи використання нервового агента VX під час убивства Кім Чен Нама в аеропорту Куала-Лумпура і т. ін. Узяти хоча б установлені 34 випадки її застосування під час конфлікту в Сирії, який розпочався ще у 2011 р. [3].

Узагалі, у час масового тероризму, інноваційного буму, біотехнологічних розробок, кібератак, чисельних регіональних конфліктів, контрабанди радіоактивних матеріалів, неконтрольованого придбання та використання технологій масового знищення, різних геополітичних протистоянь і зіткнень інтересів майже всіх країн світу, використання ЗМЗ становить найбільшу загрозу людству у ХХІ ст. Щодо біологічної зброї, РФ успадкувала від СРСР арсенал й ідеологію ведення наступальної біологічної війни. Це виклик для цілого світу, адже вона вже порушила Будапештський меморандум, хоча й повинна була гарантувати недоторканість України, чи не вчинить вона так само із Конвенцією про біологічну зброю. Крім того, на початку 2019 р., США заявили, що через постійне недотримання Росією домовленостей, вони задумуються про вихід із Договору про ядерні сили середнього радіусу дії. Але, Росія теж висунула зустрічні претензії США. Це може мати великі наслідки для міжнародної безпеки. Більше того, узагалі під питанням продовження дії угоди США-Росія про START (Договір про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь СРСР-США) у 2020 р. Тому гонка озброєнь серед ядерних збройних держав може зрости та й сам контроль над ядерною зброєю може зменшити або стати неефективним узагалі. Це може значно ускладнити процес пошуку стабільності в різних частинах світу, особливо в схильному до кризи в Азіатському регіоні [1].

Існує багато чинників, які впливатимуть на майбутню роль ЗМЗ на це десятиліття, такі як мінливе геополітичне середовище, статус тероризму, вибір світових лідерів, технологічний і науковий прогрес, характер військових викликів, що стоять перед державами, і низка інших. У найближчі десятиліття прогрес мінімізації розповсюдження ЗМЗ буде поставлений під загрозу. Деякі неядерні держави в наступні роки можуть змінити свій статус (навіть якщо не офіційно). Потрібно розуміти, що додаткове розповсюдження ЗМЗ спричинить виклик уже наявним режимам. Існує ризик загострення відносин між країнами «Ядерного клубу», наприклад Індія й Пакистан, на індо-пакистанському кордоні. І так регулярно трапляються збройні інциденти, вони регулярно погрожують одна одній застосуванням

сили. Крім цього, існують конфлікти між Індією й Китаєм, Пакистаном та Ізраїлем. Обидві країни не приховують, що мають ядерну програму, проте деталі публічно не розголошуються [2].

Також можливе зростання нових держав зменшить лідерство Сполучених Штатів і їхніх західних союзників. Низка держав може захотіти набувати ЗМЗ, наприклад для протистояння агресії. Якщо союзники та партнери США піддадуть сумніву американські гарантії безпеки, то вони будуть більш схильні придбати ядерну зброю або засоби для їх отримання в досить короткому порядку. Протягом наступних років можуть виникнути проблеми з розповсюдженням зброї навіть серед країн союзників США. Може загостритися проблема з численними терористами, які прагнуть заволодіти ЗМЗ. Тому в будь-якому випадку, стимули для утримання або придбання ядерної зброї, імовірно, зростуть до 2030 р. [8].

Чим же закінчиться і яким воно буде третє десятиліття ХХ ст., які ще виклики виникнуть міжнародній безпеці; ураховуючи, що перше десятиліття ХХ ст. розпочалося терористичним актом 11 листопада у Нью Йорку, який і підштовхнув міжнародну спільноту до пріоритетної протидії тероризму, зокрема ядерному тероризму. Звичайно, крім цього, цьому сприяли й інші чинники, наприклад те, що в цей період представники спецслужб, а також відомі експерти передбачали неминучість здійснення ще нових актів ядерного або радіаційного тероризму, насамперед, проти США та їхніх союзників [6].

На сьогодні, якщо зібрати разом і використати всю ЗМЗ, то можна зруйнувати нашу планету декілька разів. Страшно уявити, що буде, якщо ЗМЗ потрапить до рук терористів і вони скористаються нею. ЗМЗ – тероризм – головний виклик сьогодення й глобальна проблема, що вимагає негайних заходів для її запобігання [7]. Раніше терористи можливо більше були зацікавлені в публічності, ніж у вбивствах, але деякі теракти показали, що терористи перейшли до застосування ЗМЗ. Наприклад, атака нервового газу 1995 р. в метро в Токіо або вибух будівлі федерального уряду в штаті Оклахома. Сукупність нових мотивів і можливостей може змусити будь-яку з терористичних груп, чи то аматорів, чи то професійних терористичних організацій, використовувати хімічну, біологічну або ядерну зброю або радіоактивне пристрій [9].

Існують різні механізми регулювання нерозповсюдження: Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ); Група ядерних постачальників (ГЯП); Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання 1996 року і т. д. Також, низка договорів, такі як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) 1968 р., Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї (КХЗ) 1993 р.) регулюють нерозповсюдження ядерної зброї. Створена навіть програма «Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення» [5, с. 126].

Проте через не ефективність правового аспекту невикористання й нерозповсюдження ЗМЗ, це залишається важливою проблемою та існує потреба в значному скороченні чисельності носіїв ядерного озброєння, так званої Стратегічної ядерної тріади (МБР, ядерних підводних човнів і стратегічних бомбардувальників) та інших видів: МБР, РСМД й ОТР (виробництво останніх де-юре заборонене в 1987 р.). Навіть в умовах скорочення носіїв ядерного озброєння, роль ядерної зброї у військових доктринах тільки розширюється й набуває все нових форм. По суті жоден міжнародний актор не ставить ядерне роззброєння за реальну мету. Так, звані порогові країни часто використовують розбіжності між офіційними ядерними країнами [4].

Крім того, важливо зазначити, що деякі держави схильні шукати ядерну зброю або вже виробляють свою власну, ядерне паливо (Японія), або розробили власну технологію переробки плутонію (Південна Корея). Що вже говорити про придбання ядерної зброї Північною Кореєю та Ірану, який підозрюється в здійсненні ядерної зброї, але продемонструє, що його ядерна програма є суворо в мирних цілях. Потенційна поява до 2030 р. розповсюджених методів лазерного ізотопного розділення для збагачення урану можуть дати змогу державам швидше виробляти подільний матеріал, дешевше та ще більш приховано. А Північна Корея й Іран показали, що менш розвинені країни можуть освоїти переробку та / або збагачення в умовах сильної міжнародної опозиції. До 2030 р. хімічна й біологічна зброя, найімовірніше, буде представлена в будь-якому майбутньому тероризмі. І розповсюдження науково-технічних знань можуть надати недержавним акторам більше можливостей безпосередньо ще більше купувати, збирати та використовувати хімічну й біологічну зброю. Тому

недержавні групи, потенційно включаючи терористів, значно зростатимуть у можливостях, як і ризики збройних конфліктів, як міждержавних, так і внутрішньодержавних [8].

Крім того, як передбачає Інститут досліджень безпеки, США, незабаром будуть витіснені Китаєм. Інші вважають, що альтернативний блок країн – Бразилія, Росія, Індія та Китай (так звані БРІК) – міг би витіснити західні держави. Не очікується, що США витіснені як вища держава до 2030 р., але припускають значне зниження відносної потужності США і їхніх західних партнерів, і що їм усе складніше буде здійснювати глобальний вплив. Існують різні теорії про зростання держав, таких як Китай та Індія, і про те, що все більше акторів володітиме передовими озброєннями, такими як дальні боєприпаси для точного удару. Як зазначається в британському оборонному дослідженні, до 2029 р. Захід, найімовірніше, не збереже достатню військову перевагу й ще більша невизначеність буде спричинена наслідками конфліктів у США зі зростаючими великими державами, особливо в деяких регіонах. Як стверджує Національна рада з питань розвідки США, управлінські ролі державних, субнаціональних і недержавних акторів збільшуються у все більш поліполярному світі, так само можливості терористів усе більше зростатимуть. Національна рада розвідки стурбована можливим придбання військових технологій, включаючи зброю масового знищення, звичайну зброю й кіберможливості колись обмежені штатами. Європейський Союз також бачить проблему все більшої політичної роздробленості та загрозу насильства з боку недержавних суб'єктів. Британське дослідження Міністерства оборони теж передбачає постійні загрози тероризму [8].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Міжнародна безпека не можлива без вирішення питання нерозповсюдження й невикористання зброї масового знищення. Від технологічних розробок залежатиме, які можливості ЗМЗ будуть досяжні з 2020–2030, у той час як геополітичні фактори формуватимуть причини придбання та використання такої зброї. Наявні обмеження щодо розповсюдження й використання хімічної та біологічної зброї зменшаться. Технологічно до 2030 р. існуватимуть усе менші й менші перешкоди для прихованого розвитку ядерної зброї та для розвитку більш досконалої ядерної зброї. Хімічна й біологічна зброя, імовірно, буде більш доступною як державним, так і недержавним суб'єктам через менші бар'єри для придбання сучасних і нових технологій. Нові форми ЗМЗ – крім хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї – навряд чи з'являться до 2030 р., але кіберзброя, імовірно, зможе сильно вплинути на світ. Крім того, ЗМЗ – тероризм був, є й буде викликом на це та на багато десятиліть уперед. Тому всім міжнародним акторам потрібно взаємодіяти протидії тероризму й розповсюдженню зброї масового знищення. Потрібно створити майбутні багатосторонні режими та ініціативи нерозповсюдження; а також конкретне регулювання регіональних загроз і викликів у сфері розповсюдження; збільшення внеску НАТО й інших міжнародних механізмів та організацій у сфері контролю над нерозповсюдженням ЗМЗ. Отже, буде більше можливостей для тероризму із ЗМЗ, хоча точно спрогнозувати напевне, чи очікувати застосування зброї масового знищення або сплесків ядерного тероризму саме в цьому десятилітті, але можна стверджувати, що не можливо остаточно припинити терористичні акти, знищити контрабанду радіоактивних матеріалів, остаточно ліквідувати ядерний статус держав чи зупинити кризу розповсюдження й накопичення ЗМЗ у найближчі десятиліття, а тому ЗМЗ залишатиметься найгострішою загрозою ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальні ризики ЗМЗ зростають. URL: <https://thediplomat.com/2019/06/global-wmd-risks-are-rising-its-time-to-do-something-about-it/>
2. Дев'ять країн, які мають ядерну зброю, і чим це загрожує світу. URL: https://espreso.tv/article/2017/07/05/khto_maye_yadernogo_dubcya_i_komu_ce_zagrozhuye
3. Зброя масового знищення. URL: <http://obrii.com.ua/vokn/14577-zbroya-masovogo-samoznishhennya.html>
4. Косенко І. Режими нерозповсюдження зброї масового знищення: політика Росії та країн ЄС/ URL: <http://www.viche.info/journal/771/>
5. Кулагін В. М. Міжнародна безпека. Москва: Аспект Пресс, 2006. С. 105–130.
6. Оцінка загроз тероризму URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-03/zagr_teror-73550.pdf.
7. Правовий аспект проблеми нерозповсюдження та невикористання зброї масового знищення. URL: [apir.iir.edu.ua > article](http://apir.iir.edu.ua/article)